

Анотація

В статті розглядаються питання розвитку виконавських умінь студентів музично-педагогічних факультетів педагогічних вузів в процесі індивідуального фортепіанного навчання.

Ключеві слова: *виконавські вміння, інтерпретація, творчість, виконавська традиція, художньо-смысловий аналіз, музично-виконавська діяльність.*

Данілішина М.Ф.,
*старший викладач кафедри
музично-інструментальних дисциплін
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
(м.Хмельницький)*

Особливості музично-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики в системі вищої музично-педагогічної освіти

Публікація присвячена проблемі удосконалення музично-виконавської підготовки студентів-музикантів педагогічних вищих закладів. У роботі розглянуті можливості застосування інтегративного підходу до процесу музично-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики в класі основного музичного інструменту (фортепіано).

Ключові слова: *музично-виконавська підготовка, професійна підготовка, педагогічно-виконавська майстерність, художня інтерпретація, імпровізація.*

Постановка проблеми... Сучасне суспільство перебуває на етапі винятково важливих політичних, економічних й духовних змін та кардинальних перетворень в системі освіти України.

Збереження духовності української нації потребує підготовки нової генерації вчителів музики, педагогів-музикантів ХХІ ст., спроможних залучити молодь до глибокого пізнання й художнього спілкування з музичним мистецтвом.

Професія вчителя музики – це насамперед музично-педагогічна діяльність, яка поєднує в собі розумово-практичні дії педагога, музикознавця й музичного виконавця – вокаліста (спів), хормейстера (хорове диригування), інструменталіста й концертмейстера (гра на музичному інструменті).

Професійна компетентність музичного педагога (симбіоз двох рівнозначних і взаємодоповнюючих компонентів – педагогічного й виконавського) реалізується через всі види музично-педагогічної діяльності, проте найбільш яскраво виявляється на етапі організації слухання школярами “живої” музики, оскільки власноручна виконавська й вербальна інтерпретації художньо-образного змісту музичного твору потребують особистої участі вчителя музики.

Втім, як доводить багаторічний досвід роботи, викладачі класу інструментальних дисциплін (фортепіано), зазвичай, стикаються з таким негативним явищем, що переважна більшість студентів-музикантів педагогічних вищих закладів недосконало володіють музичним інструментом і собою в процесі виконавської діяльності на естраді: передусім, під час концертних, і на жаль, академічних виступів, а також при проходженні педагогічної практики в школі.

Сказане вище вказує на відсутність у майбутніх вчителів музики дієвого досвіду організації спілкування дітей з музикою, незадовільний стан усвідомлення ними спрямованості власних педагогічно-виконавських дій, і взагалі, на низький рівень доцільної виконавської культури.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... В галузі музичного виконавства існують науково-педагогічні праці, предметом дослідження яких були теоретичні основи музичного виконавства, процеси творчого вдосконалення музиканта-виконавця, прийоми оволодіння інструментально-технічними навичками, засоби розвитку слухо-творчої сфери і формування музичного мислення тощо. Вище названі та аналогічні питання було висвітлено в дослідженнях відомих вітчизняних й зарубіжних педагогів та музичних виконавців (О.Алексеев, Л.Баренбойм, Т.Беркман, О.Гольденвейзер, Й.Гофман, І.Коган, Б.Міліч, Г.Нейгауз, С.Фейнберг, Г.Ципін, Б.Яворський).

Музична педагогіка вищої школи протягом довгого часу звертається до вивчення феноменології змісту, форм та методів музичної освіти і виховання (А.Королев, Т.Кротова, В.Рагозіна), до питання

поліпшення педагогічних умов формування музично-виконавських здібностей (А.Арчажнікова, Е.Брилін, Н.Прушковська, О.Ростовський, В.Шуцмаєр) тощо.

Питаннями модернізації змісту інструментальної підготовки майбутнього вчителя музики та визначенням загальних завдань модерної інструментальної підготовки переймаються нині відомі сучасні науковці й музичні педагоги (Л.Масол, О.Рудницька, В.Терентьева, Т.Циплін, О.Щолокова тощо).

Проте, проблема удосконалення музично-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики в межах професійно-орієнтованого фортепіанного навчання в інструментальному класі досі ще не дістала належної розробки і потребує доцільного вирішення в подальшому.

Формулювання цілей... Мета цієї публікації полягає в обґрунтуванні сутності музично-виконавської діяльності та дослідженні особливостей музично-виконавської підготовки студентів у фортепіанному класі в контексті цілісної музично-педагогічної освіти, а також у визначенні окремих позицій щодо удосконалення музично-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики завдяки застосуванню інтегративного підходу до професійно-орієнтованого навчання у фортепіанному класі.

Виклад основного матеріалу... В теорії (естетика і мистецтвознавство) виконавська діяльність постає як динамічна система, складовими якої є композиторська творчість, творчість інтерпретатора та “слухацька” співтворчість. Аналіз наукової літератури виявив наявність різноманітних підходів до визначення сутності виконавського мистецтва та його окремих характеристик. Так, на думку, М. С. Кагана виконавство є “... повноцінним видом художньої творчості, поряд з діяльністю композитора, драматурга, але воно має виразні відмінності, що зумовлені сформованістю особистісних якостей музиканта як виконавця, специфічними особливостями сфери художньо-творчої діяльності, суспільною значущістю, цінністю цього виду мистецтва” [3].

Специфічною ознакою виконавства, на думку Е.Г.Гуренка, є наявність художньої інтерпретації. Це відобразилось на авторській дефініції визначення музичного виконавства. Останнє тлумачиться як “вторинна, відносно самостійна творчість, що полягає в процесі конкретизації продукту первинної художньої діяльності” [2]

Б.Кременштейн акцентує увагу на художніх і технічних аспектах виконавської діяльності, на їх взаємодії. “Робота над технікою завжди ведеться заради музики, тому навчання слід вести так, щоб у свідомості виконавця були нероздільні зміст – настрої музики (виражений в тих чи інших деталях нотного тексту) і технічні прийоми, за допомогою яких можна цей зміст втілити” [4; 38].

Виконавство як вид діяльності в музичному мистецтві розвиває художньо-творчі здібності особистості, позитивні риси характеру, допомагає виробити власні життєві орієнтири через переживання та виконавську співтворчість в ході реалізації авторського задуму. Це створює певне напруження духовної сфери суб'єкта навчання, оскільки сприяє передаванню змістовної сутності музичного твору, його художніх образів, думок і почуттів, потребує активності, творчої ініціативи. Змістом у мистецтві традиційно вважають всі смислово-інформативні компоненти твору, які виражають собою ідею, ціннісні орієнтири, тобто надматеріальну, духовну інформацію, пропущену через людську свідомість.

Отже, необхідною передумовою виконавської діяльності є здатність до ідеальної “переробки” конкретно-звукових музичних уявлень у художній образ. Створення виконавського образу музичного твору в уявленні виконавця надає можливість вільно орієнтуватись у виборі засобів втілення, формує певний план дії при постановці та при реалізації художньо-виконавських завдань, визначає шляхи й прийоми роботи над подоланням звукових й технічних труднощів, розвиває його художню, виконавську самостійність.

Усвідомлення образу забезпечує не тільки творче ставлення до музичного твору, допомагає вибрати його найкращий виконавський варіант, а ще й здійснює контроль за якістю виконання. О.Гольденвейзер підкреслює: “тільки якщо у виконавця є ясний художній намір, якщо музика звучить у нього всередині, він зуміє використати і свої технічні ресурси, і, по-можливості, подолати недосконалість інструменту, та головне – захопити слухачів” [1].

Однак, виконавська діяльність передбачає не тільки проникнення у виразно-смислову сутність музичної мови, але й усвідомлення конструктивно-логічних принципів побудови матеріалу, вміння розбиратись у нотному тексті музичного твору, у стильових та жанрових ознаках, в особливостях будови, створюючи на його основі власний виконавський задум. Об'єктивне розуміння музичних явищ у цілому або окремого художнього твору потребує залучення знань із різних галузей, що допоможе сформувати всебічне й цілісне уявлення про зміст музичного твору та ефективно здійснювати музично-виконавську діяльність... “Ніяка виконавська творчість неможлива, якщо у свідомості виконавця немає відповідного попереднього запасу інформації, якщо він не підготовлений до цього своїм попереднім розвитком, вихованням,” – констатує Я. Мільштейн [5].

Цілісне пізнання творів музичного мистецтва, осягнення їх емоційно-образного змісту, розуміння нотного тексту як засобу передачі художньої інформації, оволодіння основами виконавської техніки та

здатність адекватно вирішувати художні задачі спирається на міцну музично-теоретичну базу. Тож основою музично-виконавської підготовки мають виступати теоретичні знання, які утворюють раціональний рівень музичної свідомості виконавця. Опанування музичного твору виконавцем – процес тривалого формування художньо-звуккових уявлень та технічних навичок, в якому грамотне прочитання авторського тексту шляхом художнього і аналітичного пізнання поступово переростає в його творчу інтерпретацію, що потребує смислового й оцінного ставлення до нього в єдності теоретичного (раціонального) та почуттєво-образного (емоційного) рівня його пізнання.

Як відомо, музично-виконавська підготовка майбутніх вчителів музики у фортепіанному класі – дуже складний і багатоплощинний процес, який має певні специфічні особливості, що знаходять втілення у вимогах “ескізного” засвоєння і виконання широкого музичного матеріалу, цілісного пізнання й художньої виконавської інтерпретації образного змісту великих творів (поліфонічні, сонатні та варіаційні форми), творів середніх форм і фортепіанних мініатюр, а також широкого запровадження творчого музикування.

Враховуючи сказане вище, автор публікації вважає, що професійно-орієнтоване навчання майбутніх вчителів музики в спеціальному класі (зокрема, фортепіано) має реалізовуватися через таку організацію процесу музично-виконавської підготовки, в основу якого покладено як спеціальні (музично-виконавські), так і педагогічні задачі.

Процес музично-виконавської підготовки визначається перш за все спеціальними (музично-виконавськими) задачами і передбачає:

- а) подальший розвиток виконавської техніки, оволодіння головними видами техніки;
- б) оволодіння головними видами звукоутворення, уміннями тонко інтонаційно сприймати й інтонувати музичну тканину в процесі гри на фортепіано;
- в) формування навичок самостійної роботи над музичними текстами;
- г) розвиток навичок виразної виконавської та вербальної інтерпретації художньо-образного змісту музичних творів;
- д) формування музично-мовного мислення;
- ж) оволодіння прийомами і навичками імпровізації й реструктурування музичного матеріалу.

Неможливо підготувати молоду людину до будь-якої діяльності, якщо у неї відсутній інтерес до вибраної професії. Коли мова йде про педагогічну роботу, про навчання майбутніх вчителів музики цей тезис стає однією з передумов підготовки висококваліфікованого спеціаліста названого профілю і знаходить відбиття у професійно-діяльнісній спрямованості музично-виконавської підготовки.

Робота у фортепіанному класі щодо виникнення і вироблення у студентів позитивного ставлення до майбутньої професійної діяльності та орієнтації їх на творчу активність у процесі музично-виконавської діяльності охоплює наступні аспекти:

- а) розширення музичного кругозору і виховання любові до музичного мистецтва шляхом опрацювання високохудожніх фортепіанних творів різних епох, стилів і жанрів;
- б) оволодіння художнім репертуаром, який має безпосереднє відношення до роботи зі школярами;
- в) створення на уроці проблемних ситуацій, мета яких – вирішення різноманітних методико-педагогічних задач поряд з музично-виконавськими;
- г) формування у студентів розуміння перспективи використання педагогічних й музично-виконавських знань, умінь та навичок у їх майбутній музично-педагогічній діяльності;
- д) пояснення специфіки використання фортепіано у музичному навчанні і вихованні школярів.

В основі розвитку творчої особистості майбутніх вчителів музики має лежати особистісно-діяльнісний підхід до їх музично-виконавської підготовки у класі фортепіано, який передбачає побудову цього процесу з позицій орієнтування музико-виконавської діяльності на особистість студента, на його самоосвіту й музично-виконавське самовдосконалення.

В сфері музичного виконавства викладачі з класу фортепіано намагаються подати основні загальні положення, спираючись на які, студент має дотримуватись власного творчого шляху. Це розвиває здатність майбутнього вчителя виявити в музичному творі основні компоненти, заповнювати їх відповідним змістом при власному виконанні, надаючи йому особистісного значення, а також здатність аналізувати, контролювати й оцінювати власну музично-виконавську діяльність. Адже свідоме творче мислення майбутніх вчителів музики має виявлятися не тільки в умінні швидко засвоювати істини, подані педагогом, а передусім – в набутті власного досвіду оцінювального ставлення до музики на основі своїх думок, почуттів, переживань, співвідношення образного світу музичного мистецтва з власним життєвим і художнім досвідом.

Слід зазначити також, що традиційний зміст і технології музично-виконавської підготовки майбутніх вчителів музики в інструментальних класах (фортепіано) не повністю відповідають сучасним вимогам і потребують забезпечення комплексного впливу всіх елементів системи вищої музично-педагогічної освіти.

Вирішити існуючі в предметній системі професійно-орієнтованого музичного навчання протиріччя між розрізненим засвоєнням знань та необхідністю їх синтезу, комплексного застосування в майбутній педагогічній діяльності може, на думку автора, інтегративний підхід до навчання гри на фортепіано в процесі вивчення дисципліни “Основний музичний інструмент (фортепіано)”.

Ефективність музично-виконавської підготовки студентів у фортепіанному класі в межах професійно-орієнтованого навчання в такому випадку залежить не тільки від якості викладення кожного окремого предмета, а, насамперед, від взаємозв'язку та взаємоузгодженості їх змісту, оптимального врахування навчально-виховних задач, зумовлених специфікою кожного, відповідної побудови та відбору матеріалу. Виховання майбутніх вчителів музики на основі синтезу спеціальних, музично-теоретичних та психолого-педагогічних дисциплін дозволить подолати відставання теорії від практики, ліквідувати розрив між слуховим та моторним засвоєнням музичних творів, що вивчаються, сформувати у студентів розуміння перспективи використання одержаних в процесі навчання гри на фортепіано музично-виконавських умінь та навичок в їх майбутній музично-педагогічній діяльності.

Таким чином, реформування освітнього процесу вимагає відповідних змін у змісті, формах і методах роботи викладачів-музикантів педагогічних вищих закладів, передбачає пошук нових інтегративних підходів, спрямованих на формування творчих і висококваліфікованих вчителів музики. Значним підґрунтям для цього є розуміння особливостей процесу музично-виконавської підготовки студентів, забезпечення внутрішніх зв'язків у процесі пізнання музичного мистецтва, поглиблення духовно-творчих орієнтацій та перенесення акценту з вивчення музичних творів на їх використання як засобу музично-виконавської підготовки студентів до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел та літератури

1. Гольденвейзер А. Б. Советы педагога-пианиста / А. Б. Гольденвейзер // Пианисты рассказывают. – 1980. – № 1. – С. 119-132.
2. Гуренко Е. Г. Проблемы художественной интерпретации. Философский анализ / Гуренко Е. Г. – Новосибирск: Наука, 1982. – С. 39.
3. Каган М. С. Морфология искусства: историко-творческое исследование внутреннего строения мира искусств / Каган М. С. – Л. : Искусство, 1970. – 348 с.
4. Кременштейн Б. Л. Воспитание самостоятельности учащихся в классе специального фортепиано / Кременштейн Б. Л. – М. : Классика XXI, 2009. – 132 с.
5. Мильштейн Я. И. Вопросы теории и истории исполнительства / Мильштейн Я. И. – М. : Советский композитор, 1983. – 266 с.

Аннотація

Публикация посвящается проблеме усовершенствования музыкально-исполнительской подготовки студентов-музыкантов педагогических высших учебных заведений. В работе рассматриваются возможности применения интегративного подхода к процессу музыкально-исполнительской подготовки будущих учителей музыки в классе основного музыкального инструмента (фортепиано).

Ключевые слова: *музыкально-исполнительская подготовка, профессиональная подготовка, исполнительское мастерство, художественная интерпретация, импровизация.*

Dieser Artikel ist dem Problem der Vervollkommnung der musikalisch-darstellerischen Vorbereitung von Studenten der Musikhochschulen gewidmet. Hier werden die Möglichkeiten der Anwendung von der Integrationbehandlung zum Prozeß der musikalisch-darstellerischen Vorbereitung von zukünftigen Musiklehrern in der Klasse des Hauptinstruments (ein Klavier) behandelt.

Schlüsselwörter: *musikalisch-darstellerischen Vorbereitung, Fachvorbereitung, darstellerische Meisterschaft, Kunstinterpretierung, Improvisierung.*